

# ORANGUTANEN UGARTEA

Joanes ura mariñel zaarra zan. Oso zaarra. Agian itsasoa bera bezin zaarra...

Egun artan, maiz bezela, itsaso zabalari so zegoen, pentsakor, urruti artan begirada josirik zeukala, gaztetango gertakariak gogora zekazkiela segur aski...

Milla tokitan egondako gizona zan, eta begiramentu aundia zioten argatik bere errikide guziak. Gañera, eskolatua izan ez arren, ba-omen zekien itsasoko gaiez kanpo ere gauza askoren berri.

Zenbat ekaitz ez ote zituen ark jasan? Zenbat trumoi ez ote gainditu? Berak ere ezin esan. Baña larruan igar zekiokan itsaso-arazoetan Joanes nor izan zela.

Garai artako kai guziak ezagutu zituen Joanes'ek. Eta kairik etzegoen bazter asko ta asko ere bai. Nere ustez mundu guzia ezagutu zuen berak.

Ordurarte, kondaira guziak siñistu zizkioten beti. Egia esan, gauza bat ez beste guziak siñistu zituzten. Baña Joanes'ek kondatu oi zien ura etzeukan iñork siñisterik. Ura geiegitxo zan. Gañerako istorio guziak batek ala bestek bere begiez ikusia ba zuen, ura, berri, arrigarriena, geien iñarosten zuen ura ain zuzen, iñork etzuen beñere konprobatu. Iñork ere etzuen bere bidaietan Joanes'ek ikusitako "Katzlahu" izaro madarikatu ura sekulan topatu.

Joanes'ek zionez, bera oraindik "Izargi" ontzian kapitain zelarik, ekaitz larri batek arrapatuta, errebelatu egin zan, galdu egin zan illunbe ito eta naastu artan; eta, eriosuar, errendi egiñik, bere burua eta ontzia galdutzat zeuzkala, bapatean, ziplo, dena baretu, zerua argitu, eta ugarte arrigarri batera iritxi omen zan,

Poztu omen ziran “Izargi”ko bere mariñelak. Azkeneko, bizia galduta ikusi zutenean, ugarte ura arkitzea, ez ote zan alaigarri?

Joanes'i berriz lastu egin zitzaizkion illeak: eta itza aal zuen eta geiena goratuz, esan omen zien: “Ez bedi iñor jets orrera. Urtziak madarikatutako ugarteak duzute ori. Goazen emendik ariñketan. Emendik bereala ez ba goaz, gureak egin du. Goazen aguro. Leen baño okerrago gaude orain!!”

Txoratuta omen zirudien Joanes'ek. Bera, beti ausart izan zena otzikarak artuta omen zegoen. Baña, “zer dela-ta?”, galdetzen omen zioten mariñelak alkarri.

Begia borobil, tinko, igige, josirik. Ura ikara! Zer ote?

\* \* \*

“Auxe da”, ixilpean omen zion. “Auxe da...!!! Auxe da “Katzlahu-Jin”. Tokitan gaude, alajaña...! Eta, nola izan diteke? Nolatan iritxi ote gera oneraño? Emen deabrukeriren bat gertatu da. Sorgiñak eta lamiñak oro nere aurka bide daude.”

Eta dardar asten omen zan berriz, begirada beti galduta zuela.

“Auxe da, bai. Nork ekarri ote gaitu onera? Nork? Berrogei egun bear genituen gutxienez oneratzeko. Ala... oker ote nago?” Eta au esatean pittin bat lasaitzen omen zitzaion itxura.

“Bañan... ez. Ez! Auxe da “Katzlahu-Jin”. Ortxe daude bere dorre famatuak... Ez. Zoritzarrez ez nago oker.”

Eta, ortan zegoela, ontzi guzian karrasi bat asi, eta sekulan entzun ez den karrasia entzun omen zan. Eta karrasia ez omen zan eteten. Agertuak omen ziran orangutanak une artan zepa ta austerrezko idoi-plaia nazkagarri artara; eta Joanes'ek aapeka: “Oietxek dira!!!” Eta indar guziak bildurik deardaka: “Jainkoa: salba gaitzazu, arren!!!”

Zergatik ba bildur ura? Zer zuten ba dorre aiek? Zer orangutan aiek? Onatx korapilloa: Orangutanak berak eraikitako dorreak ziran begi-bistan zeudenak.

Orangutanak, berriz, izugarri baño izugarriagoak ziran. Gizonak omen ziruditen zearo: edozein kristau bezelaxe jantzita, ibillerak salatzen zituen bakarrik.

Argatik deitzen omen zuten ugarteak “Katzlahu-Jin”, euskeraz “Jainko-Orangutanen Ugarteak”.

Gizaki deitzeko tximuegi omen ziran, eta tximu deitzeko gizon-egi. Gordeta omen zuten bere tximutasuna alde batetik; baña bestetik ere ondo nabarmen. Inguru aietakoak ziotenez pizti-begirada zuten, billo kalparra arpegi guzi guzian, eta begitartea illetsu. Dorreak berriz, eten gabe kea zeriela, tximiniak zirala pentsa omen zi-

teken; baña, bein ikusi ezkeru, ezin beste ezerekin naas: beetik gora zabalago egiten omen ziran, eta, erabat begiraturik, oindoak omen ziruditen, oindo itsusi eskergak. Dorre aietxek omen ziruditen bertako arbola bakarra; eta ango giro osoa ezagutu ezkeru, ez omen zegoen okertzerik: kirats eraman-ezin ura, orro sarkor ura, ura guzia, "Katzlahu" zan eskierki.

Oindotzarrak eta kea. Landarerik ez. Dena goibel, dena kedatzen, dena gogor, dena tristagarri... Ezin esan ala itsusi omen zan ura. Itsasoa zoragarri, alegia, ortzea urdin eta garbi; baña ugartea bera... zearo iguingarri.

Gañerantzean, bazekien Joanes'ek (ugartedi artako jendeai entzunda) ikaragarritzko ilketak izaten ziralako an, eta orangutanak kristaurik ikusi ezkeru, burutik egiñik-edo, akabatu arte etziralako lasaitu oi. Eta egiñalak egiñaz, besterik ikusi gabe, alde egin omen zuten andik, berriz ez azaltzeko.

\* \* \*

Urteak baziran au Joanes'i gertatu zitzaionetik; eta bazirudien gertaera ura iñork etzuela beñere siñistuko.

Eta ara nun jakiñ-arazten den, lurralde aietaruntz abiatu dela ontzi bat, azterpen guzizko bat egiteko erruz ornituta, milla aparatatu eta tramankulu daramazkiela, edozer gauza miazteko gai. Jakiña: azterketa guzia orangutanai deus oart-arazi gabe egingo zan, beren bizi-modu egiazkoa alik eta ondoen ikuste arren.

Joanes zaarrak au jakitean artu zuen poza ez da itz gutxitan azaltzekoa. "Jakingo aal da nere egia!" esaten omen zuen eten gabe.

Jakintsuak aspaldidanik biziro larri zeuden ugarte famatu ura zela-ta, Joanes'en kondaira ez baitzan bakarra, eta ez lenengoa ere: adituta baitzuten ura. Bearbada, pentsatu zuten, "Katzlahu"n arkituko dugu gizonaren billakatze-katean falta dugun malla. Ugarte artako añaik zibilizazio izanagatik ere tximu ba diraute, bere tximutasuna osotoro galdu ez ba dute, garbi dagoke ondorea: beste Pithekanthropo bat arkitu dugu; edo, obeto esan, gizonaren eta Pithekanthropoaren arteko gizaidea.

Eta orri elduta, aruntz abiatu ziran, esperantzaz beterik, jakinduriaren alde pausu aundi bat egingo zutelakoan.

\* \* \*

Eta "Katzlahu"ra iritxi ziran.

Ugarteko iñork ikusi gabe jetxi, amaika tresna lagun. Eta otsik atera gabe, antenak jarri, irratia eta telebisioa eratu... egia esan, al dakit nik zer etzuten jakintsu aiek jarri?

Eta alaz ere, naiz-eta lur-gain ura edonolako tramankuluz bete ba zuten ere, orangutanen begiak ezin ikus zezakean an ezer, ezta tramankulu-arrastorik ere. Ez dakit nik nola egin zuten, edo zein gaiez. Ori ba neki, berak bezin jakintsu izango nintzake. Ondak eta alakoak aipatzen zituzten sarri. Eta onda aien bidez ikusten eta izkutatzen omen zuten dena. Bearko! 3.000 garren urtean ere ez dakit alako aurrerapenak lortuko ote diran. Zalantzan nago beñipein.

Lurpean, berriz, etxola ederra antolatu zuten, eta talai gorde bikiñia zitzaaien. Andik atera gabe dena ikus zezaketen jakintsuak: pantalla batean sai-zuloen arteko kalea, beste batean dorre-burua, beste batean... Irakurleak asma-aal guzia ta geiago jarri zuten an, den-dena kontrolatzeko. Nere ustez zirkiñik txikiena, ojurik motelena, kiñurik diximulatuen eta ikus-gaitzena an agertzen zan, gela ontan edo artan, olako aparatutan edo alakotan, jakintsuak azter zezaten. Auei etzitzaien ezertxo ere gordetzen.

Espedizio orniturik munduan izan ba da, ura bai ornitua, ikasia, tajutua, eta edozertan aparta.

Zitu ederra ekarri bear zuen, bai, jakinduri-txango ark. Eta ekarri ere zuen, geroz ikusiko den bezela.

\* \* \*

Asi ziran ba billaka eta begiraka, emendik eta andik, xeetasunik kiskillena artertuz. Eta lanean asi-berri ziralarik arri zaar arrigarri bat arkitu zuten, izkribituta iduriz. Eta beren etxola izkutura eraman zuten.

Zalla zan ura entenditzea. Letra-moldea bera asmatzeko egunak eta egunak zituzten. Baña talde artan baziran edonolako jakintsuak, eta izkuntzalari fiñak ere bai. Eta auei eskerrak itzuli aal izan zuten izkribu-arria.

Ainoen izkuntza zaarra zirudien mintzairak; eta dena ondo aztertuta gero, esan zuen Koblaur filologoak: "Izkribu onek, nere ustez, milla bat urte baditu gutxienez." Ona, euskeraz ipiñita, arriak ziona:

"Uru'ren 63 garren urtea.

"Emen izkribitzen dugun au iñork irakurriko ote duen ez dakigu. Bañan itxaropen ortan egiten dugu.

"Betirako gaude emen. Ekaitz ikaragarri batean galdurik, ugarte zoragarri ontara erori gera, nola ez dakigula, eta ez daukagu salbatzerik. Ikaragarria da gure ondikoa.

"Larogei ta zortzi lagun giñan ontzian, eta oietatik irurogei ta amazapi ito edo galdu ziran ekaitzean.

"Asi giñan ba salbatu giñanak gure bizimodua emen moldatzen, eta gauza latza gertatu zitzaigun. Emengo baso ontan barrena sarturik, orangutan-aldra aundi bat topatu genuen, eta berakin borrokan

asita, gutako zazpi lagun il ziran. Asiera besterik etzan ura: bereala ikusi bait-genuen izugarria zela emen orangutanen multzutasuna.

"Etsita giñan beraz, emendik bizirik irtengo ez giñalako segurantzian. Eta ein ortan geundela debruari egin genion otoitz, eta agertu egin zitzaigun. Eta esan zigun: "Bide bat besterik ez dakusat zuentzako; eta au da: zuek, barrenez eta gogoz gizon jarraituz, itxuraz orangutan biurtzea."

"Zalantzan egondu gera egun batzuez, zer gerta zekigukean bildur. Bañan azkenean, bart, illargi betea izanik, deabruari otsegin genion, eta bere aurrean auspezturik esan: "Gertu gaituzu. Zuretzat izan bedi gure arima. Bizi nai dugu. Gorputzez eta itxuraz, biur gaitzazu orangutan." Eta orangutan billakatu giñan.

"Eta orain, oianean barrena joan aurretik, au jakiñ-erazi nai dugu. Guretzat ez dago barkatzerik.

"Etorkizunaz ez dakigu deus. Zenbat urtez biziko gera? Zertara iritxiko gera? Ez dakigu. Baña guretzat dena amaitu den ezkerro, arima salduta dugun ezkerro, gizonen artera berriz itzul ezin gaitzekean ezkerro, orangutanen adiskidetasuna bear dugu; eta edozein gauza egiteko prest gaude adiskidetasun ori lortze arren. Gure orangutan-bizi au iraungituta, kalda gorria eta sufrezko sua izango ditugu lagun.

"Anartean, deabruak sostenga gaitzala!"

Ikarak artu zituen denak. Iñor etzan ausartzen ezer esatera. Denak berdín pentsatu arren, iñork nai ez lenengo bota.

Baña bota ez ba zuten ere, bazioten denak berekiko: "Argi ta garbi dago gertatua. Emen ez dugu Pithekanthroporik arkituko, ezta billakatze-katean billatzen ari giñan malla ura. Pizti-elj au gizonaren eta orangutanaren seme da, eta ez bion artekoa. Naasi egin zuten azkenean galdutako gizon aiek beren odola ugarteko orangutanenarekin, eta naaste artatik dator leñu zital eta lazgarri au, Bañan alaz ere, ez ote dugu au berau Pithekanthropoa baño istudia-garriago?"

Eta an gelditu ziran, leen baño gogatsuago agian.

\* \* \*

Eta egunak igaro ziran, asteak, urteak. Eta an zeuden oraindik jakintsuak. Ugarte ura, alegia, ikusgarria zan: fabrika arrigarriak ziran, labeak nun-nai, tximiniak ugari, zubiak denetatik. Bañan etziran gureak bezelakoak, ez: oso bereziak ziran, oso desberdiñak.

Beren bizi-lekuak kaletan tajututa zeuden: Afrika'ko beltzen erri

koskorrak ziruditen aldiz, bestetan New York'ekoak. Baña beti itsusi, beltz, astun, ketsu.

Eta oitu ziran arrigarri zan ura guzia ikusten.

\* \* \*

Alako egun batean istillu aundia sortu zan ugarteko "uriburuan". Kulpito-edo batetik orangutan sendor indartsu bat ari zan "itzegiten". Egia esan izketa etzan ura, baña aren antzeko zerbait zela esan diteke. Entzuleak, entzuten ari zitzaizkion orangutanak alegia, urduri zeuden; eta berari entzunda gero urduriago. Eta anpatuaz joan zan zalaparta, geroz ta geiago, eta azkenean ifernua bera zirudien ark. Distira erratsua agertu zan guzien ninietan, sua piztu zan beren barrenetan, eta jauzika eta deadarka asi ziran, oiko burubidea zearo galdurik.

Buruzagi aren esanari zerraizkiola, alkarri kolpeka asi ziran leenbizi, gero labeak idekitzen eta sua toki guzietan irazekitzen, ura deabru-leize bildugarri biurtu arte. Eta segak eta itaiak eskuetan arturik, bapatean atera ziran edozer moztuzeko ta birrintzeko prest; eta aldameneko erri batera iritxita, ango guzi guziak il zituzten, orangutan-emeak ezik. (Ez karidadeak eraginda, noski.)

Gorritu egin zan lurra, eta itaiak kamostu.

Eta berriz paketu zan ugartea.

\* \* \*

Eta bazirudien ilketa ikaragarri ura gaizki zetorkiela alako orangutan langille aiei, etzetzala artan bere izana. Orain trankil bizi ziran berriro, nor bere lanean; eta dorre aundiagoak eraikitzen zituztela.

Bañan alako batean, errieta eta zarata ikaragarria jarri zan berriz sai-zulo-buru artan (edo "tximuri" artan, naiago ba du irakurleak). Berriz ere orangutan bortitz bat ari zan mintzaten, oso gogor. Trumoi latza izan zuten artemein, eta uzta guzia ondatua zan. Goseak zeuden noski, eta argatik okasio billa.

Eta atera zan buru egiten zuen orangutana, eta jarraiki zitzaizkion denak, sua zeriela. Eta ugarteko etxaburu batera allegaturik, asi ziran janariak ebasten, mandioak ustutzen eta zernai lapurtzen. Eta bertako orangutanak kontra egin zieten. Eta jo ta autsi asita geienak il ziran. Eta bizirik irten ziranak, lapurtutako bazka berakin ekarrita, errira itzuli ziran.

Eta gizon zintzo ta zentzudun ziruditen berriz

\* \* \*

Denbora asko pasa zan orrela, eta dorre berriak eraiki zituzten, geroz ta altuagoak. Eta uzta ederrak jaso ziran landetan.

Eta, alako batean, orangutan aul bat asi zan itzegiten, eta orangutan aul guziak zituen entzule. Erri ura tajutu bear zela esan zuen, etzela ezer erre bear, etzela emerik lapurtu bear. Gorago jaikiko ba ziran orangutanak, zintzoago jokatu bear zutela. Orangutanen esku-bideez mintzatu zitzairen ere, eta bere gaitasunaz.

Eta orangutan sendoak arturik, gurutziltzatu egin zuten.

\* \* \*

Au ikusita alkarri begiratu zioten jakintsuak, eta ezin zuten txin-tik bota. Lazgarritasunak mututurik bide zeuden. Gauza asko ziplo ulertu zituzten. Eta beren buruen absurduari igarrita asi ziran alkar kolpatzen eta iltzen.

Batzuk ugartera jetxi ziran ondo agirian, eta orangutanak il zituzten.

Beste batzuk bere burua il zuten; beste batzuk, berriz, ardoari eman zitzaizkion kordea galdu arte; eta gañerakoak ugartean zear sakabanaturik, etziran berriz azaldu.

\* \* \*

Bat bakarra itzuli zan andik, eta berari eskerrak dakikegu au guzia.

Baña berau ere, bereala, bere errira itzulita, au guzia kondatzen asi zan.

Eta bukatu ez al zuen, errikideak berak artu, eta il egin zuten.

TXILLARDEGI

Donostia'n, 1957 Azaroan